

Väitöskirjat ja väitösoinnäytteet arvioinnin kohteena. Kysymyksiä ja pohdintoja

Heikki Ruismäki, professori
Helsingin yliopisto

1) Näkökulmia arviointiin ja arvioinnin ongelmiin

Arviointi - etymologiselta alkuperältään asses, assidere - tarkoittaa vierellä istumista, mukana kulkemista ja oppimista. Arvioinnin funktio on rationaalisen toiminnan mahdollistaminen ja kehittäminen. Arvioinnista puhutaan myös evaluaationa, joka tarkoittaa alkuperältään ”nostaa arvo tarkasteltavaksi” (Karjalainen 2000, 5). Arvioinnilla on vahva positiivinen lataus, ymmärtäminen, joka auttaa tekijää kehittämään edelleen toimintaansa. Arvioinnin tarkoitus on antaa palautetta tekijälleen tehdystä työstä ja toisaalta maamerkkejä ja majakoita seuraavia suorituksia varten. Kaiken arvioinnin takana on avoimuus ja totuus. Itsearviointin ja laadunhallinnan prosessin ytimessä on taito nähdä asiat sellaisena kuin ne ovat, eikä sellaisena kuin niiden haluttaisiin olevan (Djupsjöbacka 2004, 2). Tärkeän osan tutkijankoulutusta muodostaa kirjaamaton tieto, joka välittyy parhaiten henkilökohtaisten keskustelujen ja ohjaamisen yhteydessä. Pahimmillaan arviointi puolestaan saattaa muuttua arvosteluksi, negatiivissävyiseksi kritiikiksi, jolloin sen alkuperäinen merkitys kadotetaan.

Tutkimuksen teon kenttä on viime vuosina muuttunut ja monimuotoistunut (taide)yliopistoissa niin tutkimusaiheiden kuin myös tutkimusmenetelmien suhteen. Vastaani on tullut monia liseniaatintutkimuksista annettuja lausuntoja, väitöskirjojen esitarkastuslausuntoja sekä väitöskirjoista annettuja loppulausuntoja toisaalta virkatehtäviini liittyen, toisaalta omista tutkimusintresseistä johtuen etupäässä Sibelius-Akatemiasta, Helsingin, Oulun ja Jyväskylän yliopistosta vuodelta 1993 alkaen. Lausuntoja kirjoittaessa on myös itse joutunut pohtimaan keskeisesti arvioinnin ongelmatiikkaa. Aineistoon perehtyminen on nostanut esiin monia sekä eettisiä että sisällöllisiä kysymyksiä lausuntojen luonteesta ja itse lausunnonantoprosessista.

Perinteisen väitöskirjan rinnalle on tullut väitösteos, väitöstyö, väitösprodukti, väitösprojekti tai laajasti ottaen liseniaatin- ja tohtoritutkintoon kuuluvat opinnäytteet, jotka vaihtelevat sovellusalueittain paljon. Kyselytutkimukset, eksaktit koeasetelmat ja mittaukset ovat saaneet rinnalleen esseistisiä ja puhekielisiä raporteja, joissa tulkinnan ja yhteenvedon tekeminen saatetaan jättää lukijalle. Tohtoriksi on laulettu, soitettu tai liikuttu. Etenkin taidekorkeakouluissa tehtävä tutkimus on avartanut, hämmentänyt tai rikkonut perinteistä tieteen kenttää arvioijan näkökulmasta riippuen. Uusia kokeiluja tehdään etenkin taiteellispainotteisissa opinnäytteissä taidekorkeakouluissa (ks. esim. Hellman & Honkavaara 2000, B1). Myös keskustelu taidealojen jatko-opinnäytteistä, jatkotutkinnoista ja arvioinnista on ollut aktiivista (Kiljunen & Hannula 2001; Tuominen & Kurki 2001; Kotilainen 2004).

Uraa uurtavia jatko-opinnäytteitä on tehty Sibelius-Akatemiassa taiteellisissa tohtoriopinnäytteissä vuodesta 1990 alkaen (Sariola) ja ns. kehittäjäkoulutuksessa (mm. Vapaavuori 2001; Kukkamäki 2003). Elämme aikaa, jolloin traditiot eivät välttämättä anna suuntaa uudentyypisille arvioinneille, vaan arviointikriteerit luodaan uudestaan uudentyypisten opinnäytteiden edessä.

Perinteisesti tutkimuksen kenttä on jakaantunut tieteelliseen ja taiteelliseen opinnäytteeseen. Professorin virkoja auki julistettaessa on määriteltävä, vaaditaanko virkaan tieteellinen vai taiteellinen pätevyys. Tulevaisuus näyttää, nouseeko alan kehittäjyyteen perustuva pätevyys kolmanneksi mahdollisuudeksi esim. Sibelius-Akatemiassa.

Tieteellisen ja taiteellisen tutkinnon rinnalle on noussut ammatillinen jatkotutkinto, soveltavia projekteja ja esimerkiksi Sibelius-Akatemian kehittäjäkoulutuksen jatkotutkinto. Monet niistä kiinnittyvät työelämään ja ammattikäytäntöjen kehittämiseen läheisemmin kuin perinteinen tieteellinen tutkimus ja ovat usein motivoiva vaihtoehto opiskelijalle, jolla on voimakas praktinen intressi. Näin teoria ja käytäntö, tiede ja taide saavat rinnalleen uusia yhdistelmiä – ”hybridiväitöksiä”, joita arvioidaan uusin kriteerein.

Voisiko tulevaisuudessa väitöstyö olla myös hallinnollinen tieteellisen ja taiteellisen työn rinnalla? Voitaisiko esimerkiksi Nokian pääjohtajan Jorma Ollilan käytännön toimillaan katsoa osoittaneen sellaista hallinnollis-taloudellista asiantuntijuutta, että hän voisi ainakin osan urastaan sisällyttää organisatoriseen, talouselämää edistävään väitösopinnäytteeseen? Entäpä populaarimusiikin hallinnan asiantuntemus ja sen soittamisen taito ylimmissä opinnäytetöissä? Voisiko Juice Leskinen suorittaa taiteellisen tohtoritutkinnon? Pitäisikö Rolling Stonesille satojen luovien sävellysten, sanoitusten, sovitusten ja oman tyylin luomisen ansiosta automaattisesti myöntää tohtorin vai kunniatohtorin arvo? Myönnettäänkö tulevaisuudessa tohtorin arvo henkilölle vai voiko sen myöntää tekijäteamille, yhtyeelle tai yritykselle?

Muuttuvat käytännöt mutkistavat arviointikriteerejä ja niiden soveltamista. Eräänä keskeisenä ongelmana on käsitykseni mukaan arviointikriteerit; niiden epämääräisyys, sovellettavuus tai yhteisten kriteerien puuttuminen. Ongelmallista on myös se, millaisella abstraktiotasolla arvioitavan opinnäytteen kriteerit pitäisi julkituoda. Voidaan todeta yksinkertaistaen, että 1) tieteellisiä töitä arvioidaan tieteellisin kriteerein, 2) taiteellisia taiteellisin kriteerein ja 3) tieteellis-taiteellisia, uudentyypisin, tieteellis-taiteellisin kriteerein. Tieteellisten opinnäytteiden tai esimerkiksi esim. Sibelius-Akatemian taiteilijakoulutuksen tohtoritutkintoon tähtäävien opintojen kriteerit ja arviointikäytänteet ovat jo vakiintuneet (ks. Kurkela 2000, 17-19, 2001, 38-50). Sen sijaan sekaannusta aiheuttavat ja erittäin vaikea on määritellä käsitteitä "taiteellinen väitöskirja" tai "taiteellinen tutkimus" tai "korkeat taiteelliset vaatimukset täyttävät tuotteet" (vrt. Leppänen 2003).

Perinteisiä tieteellisiä väitöskirjoja on arvioitu monissa eri yliopistoissa mm. seuraavin kriteerein:

*Tutkimusaiheen merkittävyys, omaperäisyys tai uutuus suhteessa aikaisempaan tutkimukseen

- *perehtyneisyys tutkimusalaan ja kyky tarkastella omaa ja aikaisempaa tutkimusta kriittisesti
- *tutkimusaineiston valinta ja käyttö
- *valittujen tutkimusmenetelmien hallinta
- *tulosten teoreettinen ja käytännöllinen merkitys
- *johtopäätökset ja pohdinta
- *työn johdonmukaisuus ja selkeys
- *tyyli- ja kieliseikat

Väitösoinnäytteen arvioija liikkuu kahden ääripisteen, standardoitujen, yhtenäisten ja ei yhtenäisten kriteerien välimaastossa. Mitä yksityiskohtaisempia ja standardoidumpia arviointikriteerit ovat, sitä vähemmän arvioijan subjektiivinen näkökulma vaikuttaa ja sitä objektiivisempaa arviointi on. Arvioijalla on tässä tapauksessa vähän tai ei ollenkaan henkilökohtaista liikkumavaraa. Mitä epämääräisempiä ja implisiittisempiä arviointikriteerit ovat, sitä enemmän arvioitava on arvioijan käsitysten ”armoilla”. Toisaalta voidaan kysyä, kaventavatko ja ohjaavatko tarkoin määritellyt kriteerit ja mitattavuus tutkimusaiheiden valintaa ja monimuotoista todellisuutta. Arvostetaanko liikaa sellaista tutkimusta, jota ylipäänsä voidaan mitata ja arvioida etukäteen laadituin kriteerein? Subjektiivisuus vaikuttaa arvioinnissa enemmän tai vähemmän. Kysymys on siitä, kuinka subjektiivisia lausuntoja yliopistoihin ja taidekorkeakouluihin sallitaan.

ei yhtenäisiä, määriteltyjä
kriteerejä

standardoidut, yhtenäiset
kriteerit

<-----subjektiivisuus lisääntyy-----arvioija-----subjektiivisuus vähentyy----->

Kuvio 1. Arvioija kriteeristöjen kentässä.

Yleisesti hyväksyttyä on, että korkeimmilta opinnäytteiltä vaaditaan alan syvällisintä asiantuntemusta ja hallintaa, huippuosaamista ja eksperttiyttä, olivatpa kysymyksessä perinteiset tieteelliset väitöskirjat, taiteelliset konserttisarjat, taideproduktiot, tuotekehitysprojektit tai vastaavat. Opinnäytteitä arvioivat henkilöt, jotka ovat ideaalitalanteessa muodollisesti ja ammatillisesti päteviä, julkista tunnustusta saaneita alan syvimmän ymmärryksen ja viisauden omaksuneita, joiden pitää tunnistaa ja kyetä arvioimaan oman erityisalansa huiput.

2) Ajatuksia jatko-opintojen lausuntojen sisällöistä

Mielenkiintoista on arvioida lausunnon ja itse arvioitavan opinnäytteen sisällön suhdetta. Millaisiin seikkoihin arvioija perustaa arviointinsa? Missä määrin lausunto kattaa arvioitavan opinnäytetyön? Mikä on työn sisällön, kommentoinnin ja kritiikin suhde? Miten arvioija asemoi tehdyn tutkimuksen muuhun tehtyyn tutkimukseen? Osa lausunnonantajista antaa hyvinkin yksityiskohtaisia, tarkkoja kommentteja, osa yleisempää luonnehdintaa. Hyvin yksilöllistä ja vaihtelevaa näyttää olevan, kuinka tarkasti lausunnonantaja kirjoittaa julki omat mahdollisesti erilaiset arviointikriteerit, arvioitavan työn olennaiset ansiot tai heikkoudet. Jokainen lausunnonantaja joutuu siis pohtimaan yksityiskohtien ja yleisen tason suhdetta

annettavassa lausunnossa. Tärkeää on myös tarkastella, missä määrin arvioijat perustavat lausuntonsa yleisiin, tiedekunnan tai korkeakoulun määrittelemiін kriteereihin ja missä määrin perusteleמיnsa muihin kriteereihin. Monesti jää pohtimaan kirjoitetun lausunnon sisällön ja arvosanan, toisaalta myös opinnäytteen tarkastustilaisuuden ja kirjallisen arvion suhdetta. Joidenkin lausuntojen tekstit viittasivat heikohkoihin arvosanoihin, ja lopullinen arvosanaehdotus oli hyvä tasoltaan?!

Useimmiten lausunnonantajat antavat itsenäisen lausunnon opinnäytetyöstä. Kaksi tarkastajaa parantaa arvioinnin luotettavuutta ja takaa suhteellisen oikeudenmukaisen arvioinnin. Todennäköistä on, että mitä enemmän tarkastaa jatko-opintotöitä, sitä luotettavampi on arvioijan käsitys työn laadusta (vrt. Rantala 2000, 163-176) ja merkityksestä muuhun tutkimukseen. Pitäisikö arvioinnin luotettavuuden lisäämiseksi lisätä siis arvioijien määrää?

Ongelmallista on, mikäli lausunnonantajien käsitykset työn laadusta poikkeavat huomattavasti toisistaan. Saattaa olla myös tavallista, että monet ulkomaiset lausunnonantajat arvioivat työn arvosanan korkeammaksi kuin kotimaiset lausunnonantajat. Päätävä elin – olipa se tiedekuntaneuvosto, opetus- ja tutkimusneuvosto, osastoneuvosto tai jokin muu – saattaa myös arvioida lopullisen työn laadun eri tavalla kun pyydetty lausunnonantajat. Myös lausunnonantajat ovat erilaisia, jotkut arvioivat lempeästi, jotkut tiukasti, toiset taas ohjaavasti. Näyttäisi siltä, että mitä enemmän tehty työ poikkeaa perinteisestä opinnäytteestä sisällöllisesti tai metodisesti, sitä enemmän kritiikkiä ja (negatiivista) julkisuutta työ saa. Joku työ on aikaansa edellä, joku työ terävöittää tarkastelemaan todella, mitä on tutkimus. Monien epätyypillisten opinnäytteiden tai uusien paradigmojen arvo voidaan ymmärtää vasta vuosien kuluttua.

Jatko-opintotöitä lukiessa joutuu miettimään, mikä on lisensiaatintutkimuksen ja väitöskirjatutkimuksen ero. Ei liene liioiteltua todeta, että parhaat pro gradu -tutkielmat voisivat sokkotestissä menestyä tekstin sisällön suhteen väitöskirjoina ja vaatimattomimmat väitöskirjat olla pro gradu -tutkielmia. Myös eri yliopistojen väitöskirjojen maine saattaa olla erilainen. Väitöskirjojen ehdollisten lausuntojen käytänteissä on usein eroja, etenkin rajatapauksissa. Jotkut arvioijat puoltavat väitöskirjaa vaatimalla tarkkoja korjaustoimenpiteitä, jotkut arvioijat toteavat keskeneräisen työn ollessa kysymyksessä lyhyesti, että työ sisältää niin paljon korjattavaa, ettei ole tarpeen lausunnonantajana ryhtyä yksityiskohtaisiin korjaustoimenpiteisiin.

Musiikin tutkimusalalla ei ole kovinkaan yleistä tehdä artikkeliväitöskirjaa tai väitöskirjaa annetusta aiheesta annetussa ajassa. Ehkä myös tällaisia väitöskirjaformaatteja kannattaisi käyttää nykyistä enemmän. Käytännöt eri aloilla vaihtelevat mm. sen suhteen, millaisilla foorumeilla artikkelit täytyy julkaista. Missä määrin ns. nippuväitöskirja voi sisältää julkaisematonta materiaalia, referee-julkaisuja, yhteisjulkaisuja jne.? Myös Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto on muistiossaan kiinnittänyt huomiota nippuväitöskirjojen osa-artikkeleiden tasoon ja antanut suosituksia väitöskirjan arvioinnista ja väittelykäytänteistä (Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto, 2000). Suosituksen tarkoitus on kiinnittää tiedekuntien, osastojen ja väitöskirjojen arvostelusta ja laadunvarmistuksesta vastaavien muiden elinten huomiota menettelytapoihin. Syynä on ollut tohtorintutkintojen määrän kasvu,

tutkintomäärien ja rahoituksen välinen yhteys sekä kehityksen johdosta mahdollisesti esitettävät arvelut uhkaavasta tason laskusta.

3) Eettisiä kysymyksiä

Jatko-opinnäytetöiden tarkastamiseen liittyy erilaisia eettisiä kysymyksiä. Voidaan olettaa, että lausunnonantaja on arvioitavan työn sisällöllinen asiantuntija, mutta onko käytäntö aina sellainen? Valitaanko lausunnonantajat esim. tiede/taidekäsityksen, metodin ja kriittisyyden suhteen eettisesti oikein? Mikä vaikutus on lausunnonantajien sukupuolella, ystävyysuhteilla, maailmankatsomuksella tai muilla tekijöillä arvioinnissa? Miten arvioijien heimoutuminen, koulukunta-ajattelu tai "sisäsiittoisuus" vaikuttavat tieteen ja taiteen arviointiin? Jos tietyn tiedekäsityksen omaksunut lausunnonantaja valitaan arvioimaan työtä, joka edustaa itselleen vierasta tiedekäsitystä, voi työn arviointi olla hyvinkin kielteinen. Ääritapauksessa tiukka kvantitatiivisesti orientoitunut lausunnonantaja arvioi kvalitatiivisesti tehtyä tutkimusta tai päinvastoin. Pitäisikö siis samanmielisten tarkastajien arvioida samanmielisten opinnäytteitä? Entäpä miten lausunnonantajan objektiivisuus tai tiedostettu subjektiivisuus liittyy kyseisen arvioijan moraaliin ja eettisiin periaatteisiin? Mitä on jääviys lausunnonannossa ja arvioinnissa?

Lausunnonantajia valittaessa on mielenkiintoista pohtia, kuka esittää ketäkin ja milläkin perusteella esim. esitarkastajaksi tai vastaväittäjäksi? Millaista intrigointia ja taktikointia tähän saattaa kätkeytyä? Toimitaanko eettisesti oikein? Harvinaista ei ole sekään, että lausunnonantajat on valittu tai jopa vaihdettu kesken arviointiprosessin halutunlaisen lopputuloksen saamiseksi, mikä on eettisesti perin arveluttavaa. Itsestään selvää ei ole sekään, millaisia ammatillisia ja muodollisia pätevyyskysymyksiä lausunnonantajilta vaaditaan. Pitääkö arvioijan olla professori, dosentti tai ansioitunut tohtori vai riittääkö erikoisasiantuntija ilman ylimpiä virallisia tutkintoja?

Mikäli väitöskirjatyöhön esitetään paljon korjaustoimenpiteitä, muuttuuko esitarkastaja korjausehdotuksia antaessaan ohjaajaksi ja voiko hän olla silloin esimerkiksi vastaväittäjä? Arvioiko hän silloin mahdollisesti omaa työtään? Samantyyppinen on tilanne, jossa esitarkastaja on vastaväittäjä. Usein esitarkastajat tai vastaväittäjä(t) valitaan oman yliopiston ulkopuolelta, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa maassa, jossa saman alan kollegat tuntevat toisensa yliopistosta tai sen sijainnista huolimatta? Käytännöt yliopistoissa ja tiedekunnissa vaihtelevat huomattavastikin toisistaan.

Keskustelua on viritetty myös siitä, sallitaanko tai toivotaanko sitä, että lausunnonantajat keskustelevat yhdessä tehdystä työstä. Entäpä olisiko perusteltua antaa yhteislausunto kuten menetellään esimerkiksi pro gradu -tutkielmia arvioitaessa ja joissakin jatko-opintoarvioissa? Kenen ääni yhteislausunnoissa sitten kuuluu?

4) Teesejä ja kannanottoja

Eräät kysymykset ja näkökulmat ovat askarruttaneet itseäni lausunnonantajana jo vuosikausia. Miten tulosohjaus, tehokkuusajattelu ja markkinatalous vaikuttavat väitöskirjoihin, niiden

tasoon ja niistä annettaviin lausuntoihin? Ostavatko yliopistot tulevaisuudessa potentiaaliset, nopeat väittelijät?

On mahdollista, että opiskelijat tuovat opinnäytteensä puolivalmiina viralliseen tarkastukseen, ”teettävät” virallisilla lausunnonantajilla kohtuuttoman paljon korjausehdotuksia, ellei laitoksen, tiedekunnan tai osaston sisäinen ohjaus-, valvonta- ja tarkastusjärjestelmä toimi hyvin. Käsitykseni mukaan tapa on yleistymään päin, enkä näe sitä tutkimuksen kehittymistä ajatellen – edes tulohajauksen ja -vastuun nimissä – hyvänä ratkaisuna. Pitäisikö käytännössä toimia siten, että ohjaajan/ohjaajien ja valvojan kirjallisten puoltavien lausuntojen perusteella asianomainen hallintoelin määrää väitöskirjalle esitarkastajan/esitarkastajat, jotta keskeneräisiä opinnäytteitä ei päästetä viralliseen tarkastukseen? Paineet tohtorituotantoon ovat siis realismia tämän päivän jokaisessa tiede- ja taidekorkeakoulussa. Sillä on monenlaisia vaikutuksia paitsi väitösopinnäytteiden tasoon kuin myös tiedeyhteisön työskentelyyn laajemminkin. (ks. esim. Uusikylä 2004; Niiniluoto 2004; Riepula 2004; Lajunen 2004)

Julkiudessa on siis keskusteltu tutkijakoulutuksen ja väitöskirjojen laadusta. Tutkijakoulutuksen laatu sekä väitöskirjojen ohjaus ja tarkastus ovat yliopiston vastuulla. Mm. opetusministeri toivoo, että yliopistot pitäisivät tiukasti kiinni yhteisesti hyväksytystä, monivaiheisesta ja puolueettomasta väitöskirjojen tarkastusprosessista, jonka seurauksena jokaisen väitöskirjan kohdalla voidaan todeta, että se täyttää yliopiston omat vaatimukset ja on tasoltaan kansainvälisesti vertailukelpoinen. Joidenkin määrällisten tavoitteiden takia ei väitöskirjojen hyväksymisen rajaa saa laskea. (Haatainen 1993.)

Olisiko varsinkin uudentyyppisten opinnäytetöiden arvioinneissa tarkoituksenmukaista luoda yhdessä mahdollisimman avoin ja alakohtainen kriteeristö arvioitaville töille? Myös koulutus lausunnonantajaksi puuttuu kokonaan, ja perehtyminen tapahtuu tällä hetkellä käytännössä, usein mestari–kisälli-periaatteella. Väitöskirjojen ohjausprosessi saa paljonkin erilaisia variaatioita tiedekunnista, laitoksista ja yliopistoista riippuen. Monet taidot ja käytännöt siirtyvät tiedeyhteisöissä kirjaamattomina toimintoina ja tapoina. (vrt. humanistinen tiedekunta 2004)

Pitäisikö meidän siirtyä yhtenäiseen arviointikäytäntöön kaikissa yliopistoissa siten, että opinnäytetyöt arvioidaan asteikolla hylätty–hyväksyty–kiittäen hyväksyty? Kiittäen hyväksyty opinnäyte annettaisiin työlle, joka olisi kansainvälisesti merkittävä. Mitkä olisivat kyseisen asteikon käytön edut ja haitat? Monet yliopistot ovat jo siirtyneet vähemmän kategorioita sisältävään opinnäytteen arviointiasteikkoon niin perustutkinto- kuin jatkotutkintojen arviointikäytännöissä.

Eräänä mahdollisuutena arvioinnissa voisi olla käytäntö, jossa lausunnonantajat antavat virkansa puolesta lyhyen ja pelkistetyn arvion tehdystä opinnäytteestä tai yliopiston/työn tekijän pyynnöstä ja maksusta yksityiskohtaisemman, ohjaavan arvion. Olisi myös mahdollista liittää opinnäytteen tekijän itsearvionti keskeisemmäksi osaksi oman työn arviota. Luonnolliselta tuntuu, että opiskelijan oikeusturvan mukaista on ainakin pääpiirteissään tietää, millaisin kriteerein työtä arvioidaan; mikä on hyvää, mikä huonoa tutkimusta. Kokonaisuudessaan opinnäytetöiden arviointiprosessi on varsin raskas, byrokraattinen ja melko keskeinen osa yliopistollista toimintaa. Vaikuttaa siltä, että lausunnonantajia on yhä

vaikeampi saada arvioijiksi tehtävän työmäärän, vaativuuden ja huonon palkkion vuoksi. Pohdittavaksi jää, pitäisikö lausunnonantojärjestelmää:

- a) keventää,
- b) yhdenmukaistaa,
- c) luoda tarkemmat alakohtaiset, toimintakulttuuriin soveltuvammat kriteerit ja/tai
- d) painottaa lausuntoja tutkimuksen jatkotyöstämistä ohjaavaan suuntaan.

5) Arviointikäytäntöjen kehittäminen erityisesti uudentyyppisissä opinnäytteissä

Lopuksi tarkastelen lähinnä uudentyyppisiä, Sibelius-Akatemian kehittäjäkoulutukseen mutta myös erilaisiin soveltaviin projekteihin tai ammatillisiin jatkotutkintoihin kuuluvia arviointikriteerejä. Ylimpien opinnäytetöiden tulee osoittaa korkeaa ammatillista erikoistumistasoa, kykyä tuottaa uusia menetelmiä, sovelluksia tai käytäntöjä sekä niiden ja niihin liittyvien tietojen ja taitojen hallintaa. Uudenlaisissa projektityyppisissä opinnäytteissä arviointikriteerit ovat vasta vähitellen muotoutumassa ja ne ovat vaikeammin määritettävissä perinteisiin tieteellisiin arviointikriteereihin verrattuna. Seuraavaksi hahmottelen lyhyesti eräitä mahdollisia arviointikriteerejä ylimmille opinnäytetöille (esim. produktiväitöskirja, kehittäjäkoulutuksen jatko-opinnäyte, ammatillinen väitöskirja, tuotekehitysprojekti jne.):

- *Projektin merkittävyys, hyödyllisyys ja tarpeellisuus
- *uutuusarvo ja innovatiivisuus
- *käyttökelpoisuus ammattikäytäntöjen kehittämisen kannalta
- *sovellusarvo, hyödynnettävyys ja siirrettävyys
- *vaikeusaste ja kunnianhimoisuus
- *tehty työmäärä
- *realistinen, kypsä ja kriittinen itsearviointi työstä
- *tuotteistaminen ja markkina-arvo
- *hyöty tiimille, osastolle, yliopistolle
- *kansallinen ja kansainvälinen merkitys

Uudentyyppinen, monimuotoinen opinnäyte lisää parhaassa tapauksessa opiskelijan valinnan mahdollisuuksia, saattaa sopia esim. musiikin opiskelijoiden opiskeluorientaatioon sekä mahdollistaa ammattitaidon kehittymisen ja ymmärryksen syventymisen. Toisaalta tiukasti ammattikäytäntöön suuntautuva opinnäyte voi johtaa myös kapeaan, yksipuoliseen ammatilliseen orientaatioon, teoriakielteisyyteen sekä heikkoon yleistettävyyteen.

Produktitöiden sekä tieteellisten ja taiteellisten opinnäytetöiden yhdisteleminen tuo uudet haasteet paitsi ohjaukselle myös arvioinnille ja laajemminkin koko opinnäytteen merkitykselle ja statukselle. Myös ammattikorkeakoulujen päättöopinnäytteet aiheuttanevat edelleen keskustelua yliopistojen ja tiedekorkeakoulujen opinnäytetöiden asemasta ja muodosta. Luultavimmin tiedekorkeakoulut joutuvat pohtimaan tarkemmin tutkielmien aiheiden valinnan, työelämään sovellettavuuden ja integroinnin muotoja. Siten opinnäyte tarjoaa useammanlaisen tutkimuksen olemassaolon, jossa tieteellisyys ja taiteellisuus näyttävät todellisena professionalismina. Voidaan ajatella, että ”opinnäyteväitösteos” on käyntikortti työelämään (ks. Ruismäki 1996, 95-106; 2001). Ammatin kehittämiseen kiinteästi

suuntautunut ylin opinnäytetyö voi motivoida paremmin työskentelyä, ja sillä olisi entistä keskeisempi ja merkityksellisempi asema koko jatko-opintokoulutuksessa, vaikka sen arviointi ei olekaan yksinkertaista ja helppoa.

Koska tutkintoja käytetään yliopistojen tuloskriteereinä, opinnäytetyön ohjaus sekä arviointimenetelmien ja –kriteerien selkeys on tulosten laadunvarmistuksen keskeinen väline. Se on tärkeä opiskelijan ja vastuullisten opettajien oikeusturvan kannalta. Se vahvistaa myös tutkintojen merkitystä työmarkkinoilla. Tutkintojen laadun varmistus on koko korkeakoulujärjestelmän uskottavuuden edellytys (Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto, 2000). Se edellyttää myös voimakasta panostusta jatko-opintojen ohjaussuhteisiin. (vrt. Engeström 2004)

Tutkimuksen ja tieteen arvioinnissa koskien nykyisiä arviointikäytäntöjä uutuus, avoimuus, julkisuus, totuudenkaltaisuus, kriittisyys ja autonomisuus ovat keskeisiä periaatteita. Nimenomaan opinnäytteiden laatuun on jatkossa entistä keskeisemmin kiinnitettävä huomiota väitösoinnäytteiden määrällisyyden lisäksi. Ainoastaan sitä kautta tutkimuksen taso kohoaa ja on edistykseksi koko yliopistotoiminnalle ja yhteiskunnalle. Vai onko niin, että jossain vaiheessa määrä muuttuu myös opinnäytteissä laaduksi?

LÄHTEET:

- Djupsjöbacka, G. 2004. Arvioinnin takana on avoimuus ja totuus. Pääkirjoitus Sibus –lehdessä 3/2004. Teemana arviointi.
- Engeström, Y. 2004. Väitöskirjojen tuottamisesta kansainvälisen tason tutkijoiden kouluttamiseen.
[http://www.tsr.fi/files/Uutistori/tiedonsilta/2001_1/14tutkijakoulutus.htm.] 15.10.2004
- Haatainen 1993. Ajankohtaista korkeakoulupolitiikasta. 23.9.2004
[http://www.minedu.fi/opm/tapahtumat/Aineisto_Lahti_yokeskusseminaari/Haatainen.Lahti.pdf] 16.10.2004
- Hellman, H. & Honkavaara, L. 2000. Tohtorin hattu, taiteellisesti vinossa. Artikkelit Helsingin Sanomissa 12.11. 2000. Kulttuuri B1.
- Humanistinen tiedekunta 2004. Humanistisen tiedekunnan suositukset jatko-opintojen ohjauksesta. Luonnos 4.3. 12.10.2004.
[<http://www.helsinki.fi/hum/tdk/info/ohjaussuosituksset.rtf>] 7.9.2004.
- Humanistinen tiedekunta 2004. Opintojen arviointi. Pro –gradu tutkielmien arviointi.
[<http://www.jyu.fi/tdk/hum/tutkielmat.html#vaitoskirja>] 15.10.2004.
- Karjalainen, A. 2000. Arviointi-operaatio Kotkansilmä. Arviointikoulutus. Opetuksen kehittämissyksikkö, Oulun yliopisto.
- Kiljunen, S. & Hannula, M. 2001. Taiteellinen tutkimus. Kuvataideakatemia. Helsinki.
- Kotilainen, T. 2004. Arvon hekin ansaitsevat. Artikkelit Sibus –lehdessä 3/2004. Teemana arviointi.
- Kurkela, K. 2000. Sibelius-Akatemian jatko-opiskelijat tekevät taidetta ja tutkivat. Sibus. Sibelius-Akatemian lehti 1/2000.
- Kurkela, K. 2001. Taide ja tutkimus Sibelius-Akatemian tohtorikoulutuksessa. Teoksessa ohjaus ja arviointi taidealojen jatkotutkintojen opinnäytteissä (toim. Marja Tuominen & Eeva Kurki). Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisusarja C:23. 2001.

- Lajunen, L. 2004. Oulun yliopiston rehtori Lauri Lajusen puhe Oulun yliopiston avajaisissa 6.9.2004. [<http://www oulu.fi/hallinto/lajunen.html>] 10.10.2004.
- Leppänen, R. 2003. Uuden tutkintorakenteen toimeenpano [<http://www.abo.fi/fa/stuby/bologna/tiivistiivistelma.pdf>] 17.10.2004.
- Niiniluoto, I. 2004. Pääkirjoitus ”Laadunvarmistus tukee luovuutta” Yliopistolaisessa 23.8.2004.
- Rantala, J. 2000. 252 gradua kahdessa ja puolessa vuodessa. Luokanopettajan koulutuksen pro gradu -tutkielmien ohjauksen ja arvioinnin tarkastelua 163-176. Teoksessa *Didacta varia*, Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos vol. 5 (2) 2000.
- Riepula, E. 2004. Puhe yliopiston tehtävästä ”Sivistyksen kehto vai ammattiopisto” Lapin yliopiston 26. lukuvuodenavajaisissa 6.9.2004. [<http://www.ulapland.fi/?deptid=16909>] 16.10.2004.
- Ruismäki, H. 1996. Näkökulmia tutkielmaopintojen kehittämiseen ja uudentyypisiin musiikkikasvatuksen tutkielmiin. Teoksessa *laatu opinnäytetöiden ohjaukseen. Näkökulmia tutkielmaopintoihin.* (toim. Aittola, H, & Hakala, J.) Chydenius-instituutin tutkimuksia 2/1996, 95-106.
- Ruismäki, H. 2001. Jatkotutkintojen arviointiperusteiden käytännöllisiä ja eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa *ohjaus ja arviointi taidealojen jatkotutkintojen opinnäytteissä* (toim. Marja Tuominen & Eeva Kurki). Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisusarja C:23. 2001.
- Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto. 2000. *Laatu polttopisteessä; Yliopistojen näkemyksiä laadusta ja sen kehittämisestä.* [<http://www.ctors-council.helsinki.fi/finnish/index.html>] 3. tammikuuta 2001.
- Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto. 2002. *Opinnäytteiden arviointia koskeva suositus, taustamuistio* 28.3.2002. [<http://www.ctors-council.helsinki.fi/>] 14. lokakuuta 2004.
- Tuominen, M & Kurki, E. 2001. *Ohjaus ja arviointi taidealojen jatkotutkintojen opinnäytteissä.* Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisusarja C:23. 2001.
- Uusikylä 2004. Puheenvuoro Helsingin Sanomissa 18.7.2004.